

VILNIUS UNIVERSITY

Aurimas Brazdeikis

ABUSE OF PROCEDURAL RIGHTS

Summary of doctoral dissertation

Social sciences, law (01S)

Vilnius, 2011

Dissertation was prepared at Vilnius University from 2006 to 2010

Academic supervisor:

Prof. Dr. Habil. Valentinas Mikelėnas (Vilnius University, social sciences, law – 01S)

Dissertation is defended at the Council for Legal Science of Vilnius University:

Chairman:

Prof. Dr. Habil. Vytautas Nekrošius (Vilnius University, social sciences, law – 01S)

Members:

Assoc. Prof. Dr. Arvydas Andruškevičius (Vilnius University, social sciences, law – 01S)

Dr. Deividas Soloveičikas (Vilnius University, social sciences, law – 01S)

Assoc. Prof. Dr. Rimvydas Norkus (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01S)

Assoc. Prof. Dr. Inga Žalėnienė (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01S)

Opponents:

Assoc. Prof. Dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, social sciences, law – 01S)

Prof. Dr. Vigintas Višinskis (Mykolas Romeris University, social sciences, law – 01S)

Dissertation will be defended at the public meeting of the Council for Legal Science on 24 February 2011, 12 p. m., 403rd auditorium, Faculty of Law, Vilnius University.

Address: Saulėtekio 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania.

The dissertation summary was distributed on ____ January 2011.

The dissertation is available for review at the library of Vilnius University.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Aurimas Brazdeikis

PIKTNAUDŽIAVIMAS PROCESINĖMIS TEISĖMIS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2006–2010 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

Nariai:

doc. dr. Arvydas Andruškevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

dr. Deividas Soloveičikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

doc. dr. Rimvydas Norkus (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

doc. dr. Inga Žalėnienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Oponentai:

doc. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S)

prof. dr. Vigintas Višinskis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2011 m. vasario 24 d., 12 val., Vilniaus universiteto Teisės fakultete, 403 auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2011 m. sausio ____ d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

CONTENT

I. Introduction	6
II. Subject matter, aim and objectives of the research	7
III. Scientific novelty and actuality of the dissertation	8
IV. Methodology	9
V. Structure of the dissertation	10
VI. Results of the research: conclusions and recommendations.....	12
VII. Statements to be defended.....	21
VIII. Publications	22
IX. About the author	23
X. Summary in Lithuanian language (Reziუმè)	24

I. Introduction

Article 30, paragraph 1 of the Constitution of the Republic of Lithuania establishes that the person, whose constitutional rights or freedoms are violated, shall have the right to apply to court. However, the expansion of human rights, including the right to fair and effective judicial protection, though being positive and inciting development by its nature, nevertheless can hardly escape some negative trends – fundamental rights have their dark side¹. Every good thing may be turned into an evil instrument if it is used contrary to the purpose for which it exists, for the sake of anger or vengeance, arbitrariness or selfishness. Civil procedure is no exception to this rule. It is hardly possible to disagree with prof. M. Storme, former President of the International Association of Procedural Law, that the explosive development of procedural law has not only resulted in an overburdening of the courts and unacceptable backlog of cases; it has also fomented the abuse of procedural law². In the eighties of the last century Sir J. Jacobs denounced a three-headed hydra “delays, costs and vexation” referring to the present-day court proceedings. The Committee of Ministers of the Council of Europe in its recommendation as of 28 February 1984 stressed that some rules of civil procedure used in member states may prove an obstacle in obtaining effective justice because they may sometimes be abused or be manipulated to cause delay; it is necessary to make available measures to protect parties against abusive or delaying tactics³. Relevancy of the problem which is subject of this research is further substantiated by the fact that in 1999 International Association of Procedural Law held a colloquium designated to the problem of abuse of procedural rights. Thus one may reasonably conclude that abuse is one of the biggest contemporary issues in civil procedure, *fin-de-siecle* development of procedural law in the twentieth century.

¹ SAJO, A. Preface. In *Abuse: The Dark Side of Fundamental Rights*. Edited by Andre Sajo. Utrecht: Eleven International Publishing, 2006, p. 1.

² STORME, M. Foreword. In *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Edited by Michele Taruffo. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. ix.

³ *Recommendation No. R 84(5) of the Committee of Ministers to Member States on the principles of civil procedure designed to improve the functioning of justice* (Adopted by the Committee of Ministers on 28 February 1984 at the 367th meeting of the Ministers' Deputies) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603496&SecMode=1&DocId=682030&Usage=2>>

II. Subject matter, aim and objectives of the research

The subject matter of this research is an abuse of procedural rights and its consequences in the civil justice system. Although in the legal doctrine and case-law one often faces an expression “abuse of process”, the choice of the author to study the abuse of procedural rights was prompted by the language of the new Civil Procedure Code (hereinafter – “CPC”). It refers only to an abuse of procedural rights. Taking into account the specific nature of enforcement proceedings and the fact that the author agrees with legal scholars, who consider that enforcement law is not a constituent part of civil procedure law, but independent branch of law, this work does not encompass the abuse of procedural rights in enforcement proceedings.

The aim of this research is to reveal the concept and basic features of abuse of procedural rights in Lithuania’s civil procedure law, to make a thorough analysis of procedural aspects for imposing a fine and awarding damages for the abuse of procedural rights (Article 95 of the CPC), to identify the deficiencies of present legal rules and their interpretation and application in practice, to propose reasonable, comprehensive and well-founded recommendations and solutions to various debatable issues arising in this sphere, thus laying down academic foundations for understanding the abuse of rights not only within the realm of Lithuania’s civil procedure, but within its jurisprudence as such.

In order to achieve the aim of the research, the following objectives were set:

1. to make an analysis of theoretical basics of the abuse of rights and reveal main features of it;
2. to survey specific characteristics of procedural rights and their implementation as basic notions for understanding the abuse of procedural rights;
3. to reveal the essence of the concept of abuse of procedural rights in Lithuania’s civil procedure;
4. to investigate features of the abuse of procedural rights;
5. to discuss the pluralism of the notion “abuse of procedural rights” in legal language;
6. to explore the consequences of the abuse of process and examine procedural aspects of applying legal liability measures (a fine and award of damages) against it;
7. to propose constructive and concrete recommendations for improving (amending) current legislation and solutions for particular issues and questions arising in

interpretation and application of relevant legal provisions falling within the sphere of the research.

III. Scientific novelty and actuality of the dissertation

It is evident that the legislator was aware of the problem of abuse of procedural rights and showed a great concern about it when adopting the new Code of Civil Procedure in 2002. It is also clear that the new law was *inter alia* aimed to fight and prevent the abuse. However, the basic features of the abuse described in Article 95, paragraph 1 of the CPC, other legal rules related to the application of liability measures introduced by the new CPC, as well as legal interpretation of them provided by the courts, do not allow to make a full and clear picture of what is considered to be an abuse of procedural rights, what principles and rules should be respected and applied when imposing legal consequences provided by the law for the abuse. Courts rarely venture on providing a concrete guidance and explanations in this complex area of legal reality. One can also find interpretations of law that create doubts from the scientific point of view and/or are subject to critique and discussions. Moreover, we face certain contradictory and inconsistent explanations and applications of the procedural rules in national case-law. This may lead to an infringement of rights of parties and failure of the declared task of the legislator to fight and prevent the abuse by introducing new rules of civil procedure. Thus it is obvious that the abuse of procedural rights raises difficult questions that require well-pondered and comprehensive answers. Legal doctrine should provide practitioners with fundamental concepts and explanations and suggest solutions for arising or likely problems.

Although the abuse is one of fundamental issues in modern civil proceedings, no thorough scientific research has been performed on it yet in Lithuania. Notwithstanding the fact that a uniform theoretical basis is surely an essential precondition for a consistent and non-contradictory application of law, first of all we lack a comprehensive and deep analysis of the abuse of rights exactly at the theoretical level. Procedural aspects of applying liability measures for abuse of procedural rights have been surveyed in Lithuania's jurisprudence only fragmentally. The achievements in foreign countries can not be automatically transposed into Lithuania's legal framework and should be carefully

considered taking into account that usually there is no wide-spread agreement on specific aspects of abuse within the single country itself.

Thus this dissertation tries to fill in at least some gaps of rather sketchy scientific analysis performed in the sphere. The author gives unique and well-reasoned answers to the questions that legal scientists have not agreed on or even have not explored yet. The dissertation develops a uniform theoretical concept and understanding of abuse of procedural rights, provides with original ideas, remarks, suggestions and findings that are based on the in-depth research performed by the author. This work provides a perfect background for further discussions, new and deeper studies of abuse not only in the law of civil procedure, but also philosophy of law and jurisprudence and other branches of procedural law (criminal and administrative justice). The research should serve both theory and practice, because the author examines questions that lack scientific discussion, analyses deficiencies of legal rules and proposes concrete amendments and/or modifications to their interpretation and application.

IV. Methodology

The dissertation is written by combining theoretical and empirical research methods.

Linguistic (grammatical) analysis was mostly used in exploring the concept of abuse of procedural rights, the existing rules of the Code of Civil Procedure and their interpretation, delimitating the notions “abuse of process” and “abuse of procedural rights”, criticizing the latter's pluralism, as well as in interpretation and thoughtful investigation of other legal concepts, norms and structures.

Method of *logical analysis (induction, deduction, synthesis)* was used in discovering true meaning of the rules of law, assessing different opinions on their interpretation and practical application, formulating respective findings and recommendations. With the help of this method we looked into inner logics, meaning and purport of certain legal rules and forms of their expression, made reasonable conclusions and consistent findings.

Method of *systemic analysis* enabled to investigate the problems that cannot be explored in isolation from other closely related issues. The research of the abuse of procedural rights was started with discussing the general theoretical framework,

resources related to abuse in civil law was analyzed and results of it were used with the help of systemic evaluation. In addition, the Civil Procedure Code is a systemic act, therefore, the analysis of its rules, their interpretation, gap filling, identification and solution of contradictions, inconsistencies and other defects are impossible without a broad and comprehensive use of the systemic analysis method.

Teleological method of analysis was used to identify the purpose of certain legislation, content which was intended to be put into particular legal provisions, as well as in revealing objectives of procedural rights and sanctions against abuse of legal proceedings, understanding essence and nature of procedural rights, justifying suggested changes in the current legislation.

Comparative method helped to look at the civil procedure law, practice and doctrinal views in foreign countries. On the basis of the data received using this method, Lithuania's legal system and scientific ideas were evaluated, certain findings and remarks concerning the legislation in force, interpretation and application of the rules of law were made and amendments proposed.

Using *historical method* the trends of evolution of abuse of (procedural) rights was analyzed.

Empirical methods of research were also used in preparation of this dissertation. *Documents analysis method* was used to investigate various laws, court decisions and other documentary sources. *Interview method* was used by having conversations with Lithuanian and foreign researchers and practitioners in order to find out their opinion on the various topics related with the subject-matter of the research.

V. Structure of the dissertation

The dissertation is divided into four parts: 1) an introduction, literature review and description of the methodology of the research; 2) reporting-investigative part; 3) results of the research; 4) list of literature and other sources that were used in the research. The second part of the dissertation consists of six chapters.

In *the first chapter* the author analyses theoretical basics of abuse of rights, identifies general characteristics of it. The chapter begins with the discussion on subjective right and its implementation that are fundamental categories for understanding

the concept of abuse of rights. Next, semantic contradiction of the notion “abuse of rights” is revealed and explored, different thoughts on the abuse existing in legal science are surveyed. At the end of the chapter a general concept of abuse of right, its main features are provided and substantiated by original ideas of the author.

In *the second chapter* specific characteristics of procedural rights and their implementation are reviewed. The chapter begins with the survey of the notion of procedural rights, legal relations between participants of proceedings, problems inspired by excessive formalism of procedural rules. The chapter ends by the analysis of conditions of implementation of procedural rights, violation of which are inextricably linked with abuse of procedural right, as well as investigation of the role of the court while implementing procedural rights.

In *the third chapter*, following the analysis of the relationship between prohibition of abuse of procedural rights and precept of procedural fairness, the author concludes that the abuse of procedural rights should first of all be perceived and examined as a specific procedural offence that has unique features. Therefore, the main part of this chapter is devoted to the investigation of respective elements of this offence and an original definition of abuse of procedural rights is provided. In this part of the dissertation the problem of court’s discretion is also considered since it is closely related to an abstract and evaluative nature of abuse.

In *the fourth chapter* the plurality of understanding the abuse of procedural rights is revealed and criticized. A unique and well-reasoned opinion on the interaction of abuse of procedural rights with abuse of process is provided. The chapter also being concerned with the author’s point of view regarding the widely spread approach in Lithuania that the prohibition of abuse of procedural rights is a principle of procedural law.

The *fifth chapter* of the dissertation begins with general remarks concerning the consequences of abuse. Next, according to the subject-matter, aims and objectives of the dissertation, various procedural aspects of a fine and award of damages for abuse of process, related case-law and different issues of law application and interpretation are analyzed.

The sixth chapter partly summarizes first five chapters by providing concrete suggestions for amendments to the legal acts currently in force.

VI. Results of the research: conclusions and recommendations

The following main conclusions are drawn and provided in the dissertation:

1. Subjective right is a sphere where an individual enjoys an external liberty to act or not to act. It is determined by the objective law. The implementation of subjective right is an actual behaviour of an individual, through which a content of particular subjective right is materialised. Thus if we merge the definitions of subjective right and its implementation, we find that the abuse of rights – unlawful action (inaction) – first of all is such kind of conduct that meets the general possibility embedded in the content of subjective right to act in a particular way. The issue raised in the legal doctrine, that such conclusion makes the abuse of right a logically erroneous concept, because one who implements its right always acts lawfully, is resolved by making a distinction between the limits of subjective rights and the boundaries of its implementation.

If we look at the rules of objective law, we may discern the provisions of objective law related to the subjective right as an abstractly allowed mode of conduct and provisions that are related to its implementation. The provisions of objective law related to the subjective right as such show us whether in concrete situation a particular person has a subjective right and what is its abstract and formally precisely defined content. However, even though one is considered to have a subjective right, usually he is not allowed to implement it haphazardly, at any time and place, lead by unlawful aims and motives. By abstractly allowing a particular behaviour and thus directly or indirectly establishing certain subjective right, objective law at the same time may put respective restrictions and limitations on its implementation, i. e. determine implementation conditions of this subjective right hereby defining the boundaries of its realization. When exercising a subjective right a person should observe them.

Based on the aforesaid, within the concept of abuse of right, we may conclude that the subjective right indicates only a general possibility to act in a particular way and does not encompass all those requirements and conditions that are applicable to its implementation. The word “right” refers exactly to such reading of subjective right in the notion of abuse of right. In abuse one abnormally uses what is abstractly allowed and lawful. Thus within the concept of abuse of right, two standards of evaluating real and concrete conduct of a person should be distinguished and analysed – the limits of

subjective right and the boundaries of its implementation delineated by subjective right's implementation conditions. These frontiers are not identical and the notion of a subjective right does not cover both of them. When implementing subjective right, a person may transgress the boundaries of implementation of subjective right by at the same time remaining within the limits of subjective right as such⁴. In the opinion of the author, this reveals the logical-semantic construction of abuse of right.

Based on the research, the abuse of right may be described as a conduct that at first glance and allegedly seems to be lawful and by which a person actually realises an abstractly allowed mode of conduct embedded in the content of subjective right, but at the same time violates the boundaries of realization of subjective right determined by conditions of implementation of subjective right. Therefore the abuse of right:

1. is always related to an actual implementation of subjective right;
2. is at first glance and allegedly a lawful deed that conforms to abstractly allowed general mode of conduct of certain subjective right;
3. violates the conditions of implementation (set by objective law) of concrete subjective right and thus transgresses the boundaries of lawful conduct delineated by them.

These features of the abuse of right are significant to understanding the abuse of procedural rights too.

2. Procedural relations originate only with participation of a court since the rights of parties are implemented and duties discharged through court of with permission of court. Therefore the abuse of procedural rights is a result of an active or passive permission (sanction) of the court to perform specific actions; it always substantially and directly affects interests of whole society (state); the abuse encroaches on the court capacity (one of the acknowledged powers of the state) to pursue its main function – examine and resolve civil cases – duly.

All participants of the procedure have mutual rights and obligations concerning proper implementation of procedural rights. Relations which are based on the precept of fairness cover all participants of procedure. Party is obliged to be fair not only in respect

⁴ ДУРНОВО, Н. А. *Злоупотребление правом как особый вид правового поведения: теоретико-правовой анализ*. Автореферат дис. кандидата юридических наук. Нижний Новгород, 2006, р. 19.

of the court as a judicial power, but to the other party as well. This leads to the fact that an improper (unfair) realisation of rights (and abuse of them as one of its forms) may infringe the rights and interests of other participants of procedure.

3. The implementation of procedural rights that are described in broad terms can and should be limited. In modern private dispute resolution system, which is based on ideas of social civil procedure, the boundaries of freedom of participants of procedure may and should be defined not only by formal and strict rules. More general criteria (standards, principles) should be introduced into the mechanism of procedural law. These criteria should guide individuals towards a fast, economical and just resolution of the dispute and provide the court with adequate rights and powers, taking into account particular circumstances of a case, to secure the achievement of this goal. The criteria (standards, principles) that grant certain discretion to the court and have significant role for civil procedure usually are applied in the process of implementation of procedural rights and are reflected in conditions of implementation of procedural rights that may be deducted from the substance of the civil procedure law. These constraints have a major role in the concept of abuse of procedural rights, because the abuse of procedural right is a violation of conditions set by the law for the implementation of certain procedural right.

Conditions of implementation of procedural rights are restrictions, i. e. legal obligations, which establish requirements to be observed during the realization of procedural rights. These obligations are relative (conditional) and should be distinguished from the absolute procedural obligations. The latter ones are not inextricably related to a certain procedural opportunity, its realization and subjective choice of a person. The absolute obligations directly oblige to act in a certain way, they are independent and peremptory. Departure from these imperatives is a deed that is *per se* objectively contrary to the law and categorically prohibited by it. There can be no abuse of procedural rights when we deal with the absolute procedural obligations. An individual who has an absolute procedural obligation has no freedom of choice, has no procedural right and thus cannot abuse it.

The author considers that the obligation to use opportunities provided by procedural rules in accordance with its purpose is an essential general condition of implementation of procedural rights. At the same time it is one of the most important criteria for

qualification of abuse, the starting point of this theory. Speaking generally and in short terms, the abuse of procedural right is always a realization of the subjective right in a way which does not meet its legal purpose.

The general purpose of procedural rights is to create appropriate opportunities for a reasonably quick, economical and fair adjudication of a civil case. Actions that are contrary to this goal can be characterized as an abuse of procedural rights. However, the purpose of procedural rights is not a one-way directive. Determination that implementation of the right violates the boundaries established by its purpose is a result of a very complex interpretation of law, interaction of competing values, legal principles and norms and search for a fair balance between them.

4. Abuse of procedural rights and violation of general precept of good faith are inter-related as part and a whole. The abuse of procedural rights is a specific breach of a duty to exercise procedural rights in good faith; it is a procedural offence, which has distinctive features. Any abuse of procedural rights is a breach of a duty to exercise procedural rights in good faith, but not every unfair action during the procedure itself is an abuse of procedural rights, i. e. an offence that may invoke application of legal liability measures. Summarizing the features of it, the author proposes to define the abuse of procedural right as a specific procedural offence, where while exercising procedural right, either intentionally or by gross negligence, objectively seeking the goals which are incompatible with its purpose, one violates the boundaries of lawful conduct defined by the conditions of implementation of procedural right, thus inflicting an unjustified harm to the public interests in efficient system of justice and (or) to other participants of the case.

5. The research concerning the abuse of procedural rights has revealed the following:

- one cannot abuse his procedural right if he has no such right at all;
- one cannot abuse his procedural right if in the reality he does not exercise an opportunity afforded by the subjective right;
- one cannot be deemed to be abusing his right if he infringes an absolute obligation;
- there is no abuse where one's actions go beyond the limits of his subjective right as such.

However, the use of the notion “abuse of procedural rights” in Lithuania’s civil procedure law is marked by pluralism. Although, in the opinion of the author, the abuse of procedural rights is a specific procedural offence, this notion is often invoked as a synonym of a breach of general principle of good faith existing in the law of civil procedure. Moreover, it is used to define other types of procedural behavior, which has nothing to do with the realization of subjective procedural right, but, in one’s opinion, is legally objectionable (unlawful), or is simply a noncompliance with absolute procedural obligations.

The pluralism of using the notion “abuse of procedural rights” is perverse and unacceptable practice from the linguistic-theoretical point of view. It brings confusion and uncertainty into the legal discourse.

6. The concept of abuse of process can and should include not only an abuse of procedural rights *stricto sensu*, but also actions which are not based on any subjective right or go beyond its limits, as well as a noncompliance with absolute procedural obligations or improper performance of them, that all have the same key characteristics as the abuse of procedural rights *stricto sensu*. In other words, we suggest defining the abuse of process as a procedural offence – intentional or grossly negligent actions or inactions that are objectively purported against a reasonably quick, economical and just adjudication of a case and inflict unjustified harm to the system of justice and (or) other participants of the case. *De lege ferenda*, when defining what a procedural offence is, the notion “abuse of procedural rights” should be replaced by a more flexible and broader concept of “abuse of process”. The latter one does not directly point to the element that carries a particular legal meaning – an exercise of a certain right.

7. The application of the prohibition of abuse of process in a wary manner should be also possible in the sphere of civil procedure that is regulated by the European Union law. In addition, imposing measures of legal responsibility for the abuse of process should not be made a primary purpose and absolute imperative in civil proceedings. Inevitability of responsibility in civil proceedings can be achieved by using ordinary procedural legal remedies.

8. A fine for the abuse of process is perhaps the most common and effective measure of legal liability used against the abuse of process. It aims at preventing

breaches of law, punishing an offender and partly reimbursing expenditures that has been incurred without a proper reason due to unfair procedural conduct.

The court shall impose this fine *ex officio*, because the fine is aimed to protect the public interest in a just adjudication of cases. A participant of a case does not have a subjective right to require the court to impose this fine. A request of the participant to order this monetary sanction in favour of the state is neither substantive, nor procedural claim in the real sense. In essence it is just a mean to draw attention of the court to likely violations of law by participant of the procedure, an expression of one's opinion concerning the undergoing proceedings.

The procedure for imposing a fine is a “process in a process”, which has its own evidentiary object, aims and principles. Therefore, the legal norms that are designated to regulate the examination of substantive claims of parties can not be directly and without any exceptions applied for the requests to impose a fine. Lacunas in the legal regulation should be eliminated in accordance with Article 3, paragraph 6 of the CPC and taking into account specific circumstances of a particular issue. If properly reasoned request to impose a fine is filed, the court should pass a reasoned decision on it.

The prohibition to pass worse judgment than contested one (*non reformatio in peius*) or boundaries of an appeal are not breached, if in order to protect the public interest, the fine for the abuse of process is imposed by the court of appeal or cassation.

The fine for the abuse of process may be imposed to any person, who performs procedural actions. This means that representatives may be fined too. If the court envisages that the abuse of process might be committed, it should normally warn of the possibility to fine such conduct. Before making a decision to impose a fine, as a general rule the court should also make efforts to hear the offender beforehand and give him a chance to explain and present his position on this issue. The existence of a specific penalty review procedure provides that the order imposing a fine in principle can be considered as an expression of the preliminary position of the court (“an indictment”) regarding the offence committed. The person concerned has a real opportunity to express his view regarding it by filing a request to reduce or set aside a fine. Thus the latter procedure (if to introduce additional procedural safeguards in it) in reality may ensure a full respect to a right of an effective defense and an examination of all circumstances that may be significant to the fine and its amount.

As far as the case-law on appeal against fines for the abuse of process is concerned, one have to note that it is contradictory and no evident prospects for consistency are seen. Legislative intervention is patently needed. The order of the court refusing to impose a fine for the abuse of process or refusing to admit for an examination respective request is not subject to appeal, but the reasons concerning its illegality and unreasonableness may be included in an ordinary or cassation appeal.

Given the fact that the court should rule on a fine for the abuse *ex officio*, the court also has a right on its own initiative to explore, investigate and provide for discussion the facts that might be important for making a decision regarding this penalty and to collect respective evidences. The onus to prove procedural irregularities can not be left entirely to the will of the parties, because it is a matter of public interest too. Facts relating to the procedural liability are usually considered as procedural ones. The court has ample powers to investigate them on its own initiative, because often they are not directly related to the adjudication of the dispute at issue on substance. Since the establishment of circumstances that are relevant for qualification of abuse leads to a fine, they must be proved as clearly existing, i. e. by applying standard used in criminal cases.

9. A claim for reimbursement of damages, incurred due to the abuse of civil procedure (Article 95, paragraph 1 of the CPC), is first of all of substantive nature. In essence, it is a claim for tort liability. By a separate claim it can be filed in a new case. The court should take due account to these circumstances when solving various issues arising in examination of this claim.

First, the judgment on the substance of this claim should be based on the civil liability rules of the Civil Code and not on Article 95, paragraph 1 of the CPC. Second, the law should state that in the case that is already under adjudication, the claim for damages inflicted by the abuse of process shall be filed until the decision of a court to set a date for the hearing of a case is adopted. Subsequent filing of this claim in the same case might be allowed only if a party against which it is brought consents, if the court considers that it would not protract hearing of a case or the necessity to bring this claim has emerged later. Third, filing of this claim in a case that is already under adjudication should not affect the amenability of this case. In a new case this claim should be brought according to the general rules of amenability, including an opportunity to bring it before a court where the harm has been done or the residence of the claimant is situated. Fourth,

the fact that the main claim is decided without the judgment of the court on its substance, should not preclude the adjudication in the same case of the claim for damages done by the abuse. The main claim and the claim for damages are to be treated as separate ones. Fifth, *de lege lata*, new claims for damages inflicted by the abuse of process and, *de lege ferenda*, similar claims that are filed in a case under adjudication should not be exempted from the stamp duty.

Civil liability for true or alleged implementation of procedural right usually arises only if one's actions may be qualified as an abuse of procedural rights (process).

10. Civil procedure law can and should introduce more effective measures than the civil liability to compensate certain pecuniary or non-pecuniary losses suffered due to the abuse. Firstly, litigation costs are to be allotted taking due account to procedural conduct of participants. Secondly, a private fine to be awarded in favor of an aggrieved (by abuse) person should be established. In the opinion of the author, this instrument would be a more efficient and economical mean to redress violations of rights, indemnify material or non-material harm and prevent abuse of process than an award of damages according to the rules of tort liability.

Based on the research the author also suggests certain amendments to the current legislation. The most significant of them are the following:

1. Given the fact that the prohibition of abuse of procedural rights (process), in the opinion of the author, is not a principle of civil procedure law, but only a specific expression of a duty to act in good faith, which makes the abuse of procedural rights (process) an offence, moreover, anyone involved in adjudication of a case must act in good faith, Article 7, paragraph 2 of the CPC should be amended and paragraph three added stating them as follows:

„2. Any participant of the case shall endeavor for fast adjudication of it, shall carefully and in due terms, taking into account progress of the procedure, present evidences and arguments sustaining their claims or objections.

3. Anyone involved in the case must act in good faith.”

2. Article 95 “Consequences of abuse of procedural rights” of the Code of Civil Procedure, in the opinion of the author, from the systemic point of view is set out in an inappropriate place of the CPC. In addition, the notion “abuse of procedural rights” should be replaced by the notion “abuse of process”. Therefore, the provisions relating to

this offence should be amended, supplemented and moved to chapter five of the CPC by adding herein Articles 62¹ ir 62²:

“Article 62¹. Abuse of process

Abuse of process is prohibited. Deliberate or grossly negligent:

1) filing of clearly unreasonable claim (appeal, separate appeal, cassation appeal) or other procedural document;

2) any other act or omission, objectively directed against fast, economical and just trial,

causing unjustified harm to the system of justice or other participants of a case, may be declared as an abuse of process.

Article 62². Liability for abuse of process

1. If the law does not provide otherwise, the court may impose to the one who abuses process a fine up to ten thousand litas, which shall be recovered in favor of the state (public fine).

2. For the actions set out in paragraph 1 of this Article, the court may also award to pay in favor of an aggrieved party (if requested) a fine up to ten thousand litas (private fine).

3. Fines indicated in paragraphs 1 and 2 may be imposed at any stage of the proceedings. The amount of a fine shall be set by the court taking into account the nature, duration, repeatability of an offence, as well as amount of any incurred, threatened or likely damage, impact on fast and economical course of the proceedings, principles of fairness and reasonableness, other relevant circumstances.

4. The request referred to in paragraph 2 shall be filed until the end of the examination of facts of the case or, in a case of written procedure, before the hearing starts.

5. A person has the right to claim for indemnification of material and non-material harm inflicted by the abuse of process. In the case under examination such claim may be brought before the court sets the case for the hearing, unless the person against whom it is addressed consents or the court considers that it will not protract the proceedings or the necessity to bring this claim has emerged later. Requirements set by this Code for the form of claim shall mutatis mutandis apply to aforementioned demand. Filing of a claim for indemnification of harm shall not make any effect on the amenability of a case under

examination and shall be subject to stamp duty according to the general rules applicable to other claims. If a demand for indemnification of harm is not filed in a case under examination, it will have no prejudice to bringing such claim in a new case.

6. Litigation costs shall be distributed according to Chapter VIII of this Code and shall not be subject of a demand (claim) for indemnification of harm.

7. When a claim is brought under paragraph 5, fine imposed in favor of a claimant according to paragraph 2 shall be set off from the amount of damages to be awarded.

8. The court, when making judgment that ends procedure in particular instance of court system, may postpone decision regarding fines indicated in this Article. In such case the decision to impose a fine shall be passed by applying mutatis mutandis Article 277 of this Code.

9. Refusal to impose public fine is not subject to appeal, but the reasons for the illegality or unreasonableness of such decision may be included in ordinary (separate, cassation) appeal.”

VII. Statements to be defended

The statements of this dissertation to be defended are the following:

1. The abuse of right is such conduct that at first glance and allegedly seems to be lawful and by which a person actually realises an abstractly allowed mode of conduct embedded in the content of subjective right, but at the same time violates the boundaries of realization of subjective right determined by conditions of implementation of subjective right. Therefore the abuse of right: (i) is always related to an actual implementation of subjective right; (ii) is at first glance and allegedly a lawful deed that conforms to abstractly allowed general mode of conduct of certain subjective right; (iii) violates the conditions of implementation (set by objective law) of concrete subjective right and thus transgresses the boundaries of lawful conduct delineated by them. The issue raised in the legal doctrine that the abuse of right is a logically erroneous concept, because one who implements its right always acts lawfully, is resolved by making a distinction between the limits of subjective rights and the boundaries of its implementation. When implementing subjective right, a person may transgress the

boundaries of implementation of subjective right by at the same time remaining within the limits of subjective right as such.

2. The abuse of procedural right is a specific procedural offence, where while exercising procedural right, either intentionally or by gross negligence, objectively seeking the goals which are incompatible with its purpose, one violates the boundaries of lawful conduct defined by the conditions of implementation of procedural right, thus inflicting an unjustified harm to the public interests in efficient system of justice and (or) to other participants of the case. Abuse of procedural rights and violation of general precept of good faith are inter-related as part and a whole. Any abuse of procedural rights is a breach of a duty to exercise procedural rights in good faith, but not every unfair action during the procedure itself is an abuse of procedural rights, i. e. an offence that may invoke an application of legal liability measures.

3. A claim for reimbursement of damages, incurred due to the abuse of civil procedure (Article 95, paragraph 1 of the CPC), is first of all of substantive nature. In essence, it is a claim for tort liability. By a separate claim it can be filed in a new case. The court should take due account to these circumstances when solving various issues arising in examination of this claim.

4. A private fine to be awarded in favor of a person aggrieved by the abuse should be introduced in Lithuania's civil procedure law. This instrument would be a more efficient and economical mean to redress violations of private rights, indemnify material or non-material harm and prevent abuse of process than an award of damages according to the rules of tort liability.

VIII. Publications

Related to the subject-matter of the dissertation

1. A Claim for Reimbursement of Damages Inflicted by the Abuse of Civil Procedure (originally presented in Lithuanian). *Teisė*, 2010, Nr. 75, p. 126–142.
2. Abuse of Jurisdiction: *Quo Vadis* European Union (originally presented in Lithuanian)? *Teisė*, 2009, Nr. 71, p. 88–104.

Other publications

1. Some Remarks on the Abuse of Administrative Justice Procedure (originally presented in Lithuanian). In *Administraciniai teismai Lietuvoje: nūdienos iššūkiai: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010, p. 375–388.
2. Transactions (originally presented in Lithuanian). In *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis* (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 317–370.
3. Some Issues on the Application of the Code on Administrative Offences (originally presented in Lithuanian). *Administracinė jurisprudencija: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletėnis*, 2008, nr. 4(14), p. 146–160.

IX. About the author

Aurimas Brazdeikis (Mr) graduated from the Faculty of Law of Vilnius University in 2003 (Master's Degree in Law). From 2006 to 2010 he was a doctoral student at the Faculty of Law of Vilnius University. In March – May 2009 he performed a research at the Ghent University (Belgium).

Since 2006 Aurimas Brazdeikis is working in the Supreme Administrative Court of Lithuania. He has started in the Court as an assistant of judge and currently is the Head of Legal Research and Information Department. His primary responsibility is to ensure uniform practice of the Supreme Administrative Court of Lithuania. Previously he worked for Lithuanian law firms Norcous & Partners (2004–2006), Baublys & Partners (2002–2004) and JSC “Senukų prekybos centras” (2000, 2001). In 2005 he was a visiting lawyer at the law firm Roschier in Helsinki. Aurimas Brazdeikis was a member of Lithuanian Bar Association (May 2005–April 2006).

X. Reziūmė

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Tačiau žmogaus teisių, taip pat ir teisės į tinkamą ir veiksmingą teisminę gynybą, plėtra, iš esmės pozityvus ir skatintinas reiškinys, paprastai neišvengia neigiamo šleifo – fundamentalios teisės turi ir savo tamsiąją pusę. Kiekvieną gerą dalyką galima paversti blogio įrankiu, jei jis naudojamas ne tais tikslais, kuriems jis egzistuoja, bet pykčiui ar kerštui, savivalei ar savanaudiškiems poreikiams patenkinti. Ne išimtis ir civilinis procesas. Sunku būtų nesutikti su M. Stormu (*M. Storme*), ilgus metus buvusiu Tarptautinės proceso teisės asociacijos prezidentu, kad staigi civilinio proceso teisės raida lėmė ne tik teismų perkrautumą ir nepateisinamus bylų „kamščius“ juose, bet inspiravo ir piktnaudžiavimą proceso teise. Praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje seras J. Jacobsas gaišatį, kaštus ir piktnaudžiavimą pavadino trigalve hidra, kuri kankina teisingumo vykdymo sistemą. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1984 m. vasario 28 d. rekomendacijoje pabrėžiama, kad kai kurių valstybių narių civilinio proceso taisyklės gali tapti kliūtimi vykdyti teisingumą, nes jomis gali būti piktnaudžiaujama arba manipuluojama norint vilkinti procesą; turi būti imtasi priemonių apginti šalis nuo piktnaudžiavimo bei vilkinimo taktikos. Todėl, matyt, ne be pagrindo galima teigti, kad piktnaudžiavimas yra viena iš didžiausių civilinio proceso problemų, XX a. *fin-de-siecle*.

Tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai. Šio disertacinio tyrimo objektas – piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis ir jo padariniai civilinėje teise. Nors teisės doktrinoje ir teismų praktikoje dažnai vartojama piktnaudžiavimo (civiliniu) procesu sąvoka, tačiau autoriaus pasirinkimą nagrinėti būtent piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis nulėmė naujojo Civilinio proceso kodekso nuostatos. Juose randame kalbant tik apie piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis. Atsižvelgiant į vykdymo proceso specifiką ir aplinkybę, kad autorius pritaria tiems teisės mokslo atstovams, kurie vykdymo teisę laiko savarankiška teisės šaka, o ne civilinio proceso teisės dalimi, šis darbas iš esmės neapima piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis vykdymo procese.

Autoriaus atlikto tyrimo tikslas – atskleisti piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sampratą ir požymius nacionalinėje civilinio proceso teisėje, visapusiškai išanalizuoti procesinius baudos ir nuostolių atlyginimo už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis

(CPK 95 str.) taikymo aspektus, nustatyti esamus teisės normų, jų taikymo ir aiškinimo minėtais klausimais trūkumus, taip pat pateikti rekomendacijas dėl kylančių teorinių ir praktinių problemų racionalaus ir visapusiškai teisiškai pagrįsto sprendimo, atsakymus į kai kuriuos diskutuotinus klausimus, tokiu būdu padedant mokslinius pagrindus Lietuvoje šioje srityje ne tik civilinio proceso, bet teisės mokslo apskritai požiūriu.

Siekiant šio tikslo, tyrimui buvo iškelti šie uždaviniai:

1. išanalizuoti teorinius piktnaudžiavimo teise pagrindus ir atskleisti bendruosius šio reiškinių požymius;
2. apžvelgti procesinių teisių ir jų įgyvendinimo specifiką kaip pagrindinius piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis suvokimo elementus;
3. atskleisti piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sampratos esmę Lietuvos civiliniame procese;
4. ištirti piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis požymius;
5. aptarti piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sąvokos pliuralizmą;
6. apžvelgti piktnaudžiavimo procesu padarinius ir įvertinti teisinės atsakomybės priemonių (baudos ir nuostolių atlyginimo) už jų taikymo procesinius teisinius aspektus;
7. pateikti konkrečius ir konstruktyvius pasiūlymus dėl galiojančio teisinio reguliavimo tobulinimo, teisės normų aiškinimo ir praktinio taikymo, probleminių klausimų, susijusių su apibrėžtu tyrimo objektu, sprendimo.

Disertacijos mokslinis naujumas ir aktualumas. 2002 metais priimdamas naująjį Civilinio proceso kodeksą įstatymų leidėjas skyrė daug dėmesio ir parodė susirūpinimą piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis problema. Kad naujojo Civilinio proceso kodekso priėmimas turėtų sudaryti sąlygas neleisti piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, buvo pabrėžiama ir šio įstatymo aiškinamuosiuose raštuose Tačiau proceso įstatyme nurodomi esminiai piktnaudžiavimo požymiai (CPK 95 str. 1 d.), kitas su CPK 95 straipsnyje numatytą atsakomybės priemonių taikymu susijęs teisinis reguliavimas, taip pat jų aiškinanti teismų praktika, neleidžia susidaryti aiškaus vaizdo, kas yra laikytina piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis, kokių principų ir taisyklių turi būti laikomasi taikant proceso įstatyme numatytas piktnaudžiavimo pasekmes. Teismai taip pat vengia formuluoti konkrečias taisykles šioje sudėtingoje teisinės realybės sferoje. Pasitaiko ir tokių atvejų, kai teismų praktikoje pateikiami tokie išaiškinimai, kurie moksliniu

požiūriu gali būti kritikuojami, atsiranda prieštaringų interpretacijų ir teisės taikymo pavyzdžių. Visa tai rodo, kad šioje srityje kyla sudėtingų klausimų, reikalaujančių itin apgalvotų atsakymų. Savo ruožtu netinkamas įstatymo normų taikymas, jų netobulumas ir neaiškumas gali nulemti proceso dalyvių teisių pažeidimą ir (arba) priimant naująjį Civilinio proceso kodeksą išreikšto siekio kovoti su piktnaudžiavimu neveiksmingumą ir faktinį neįgyvendinimą.

Nepaisant to, kad piktnaudžiavimas yra vienas reikšmingiausių šiuolaikinio civilinio proceso iššūkių, išsamių mokslinių darbų šioje srityje Lietuvoje dar nėra atlikta. Nors be bendro teorinio pagrindo užtikrinti vidinį teisės ir jos taikymo bei aiškinimo nuoseklumą ir neprieštaringumą yra iš esmės neįmanoma, visų pirma pasigendame nuoseklios ir gilios piktnaudžiavimo teise klausimo analizės teoriniame lygmenyje. Procesiniai atsakomybės priemonių už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis taikymo aspektai iki šiol taip pat aptarti tik fragmentiškai, glaustai.

Todėl šia disertacija yra iš dalies užpildomas mokslinės analizės aptariamoje srityje spragos. Disertacijoje, be kita ko, bandoma argumentuotai atsakyti į tokius klausimus, dėl kurių teisės moksle nėra sutarimo arba kurie apskritai iki šiol nėra analizuoti, yra pateikiamos moksliniu požiūriu originalios, atliktu tyrimu paremtos autoriaus idėjos, pastebėjimai, išvados ir pasiūlymai, vystoma vieninga piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sampratos ir teorinių pagrindų koncepcija. Darbas sudaro prielaidas platesnėms diskusijoms, naujiems ar gilesniems moksliniams tyrinėjimams piktnaudžiavimo srityje ne tik civilinio proceso teisėje, bet ir teisės filosofijoje bei teorijoje, kitose proceso teisės šakose (baudžiamajame, administraciniame procesuose). Atliktas tyrimas turėtų pasitarnauti tiek teorijai, tiek praktikai, kadangi joje nagrinėjami iki šiol plačiau neanalizuoti klausimai, nustatomi teisinio reguliavimo trūkumai ir pateikiami siūlymai dėl konkrečių teisės normų ir jų aiškinimo bei taikymo praktikos tobulinimo.

Tyrimo metodologija. Šio tyrimo rezultatai buvo pasiekti kompleksiškai naudojant teorinius ir empirinius mokslinio tyrimo metodus. Didžiausią reikšmę tyrimo tikslui pasiekti ir nustatytiems uždaviniams įgyvendinti turėjo lingvistinio, loginio, sisteminės analizės, teleologinio (teisės akto leidėjo ketinimo) ir lyginamojo metodų taikymas.

Lingvistinė (gramatinė) analizė plačiausiai naudota tyrinėjant piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sampratą, galiojančias Civilinio proceso kodekso normas, jų interpretacijas, taip pat atribojant piktnaudžiavimą procesu nuo piktnaudžiavimo

procesinėmis teisėmis, kritikuojant pastarosios sąvokos pliuralizmą, interpretuojant ir gilinantį į kitų teisinių sąvokų, normų ir konstrukcijų prasmę.

Loginės analizės (indukcijos, dedukcijos, sintezės) metodas naudotas aiškinantis teisės normų turinį, vertinant įvairių mokslininkų nuomones konkrečių teisės normų aiškinimo ir praktinio taikymo klausimais, formuluojant tyrimo išvadas ir rekomendacijas. Taikant loginį metodą, pažvelgta į teisės normų bei jų išreiškimo formų vidinę logiką, prasmę, padaryti motyvuoti apibendrinimai, nuoseklios išvados.

Sisteminės analizės metodas leido nagrinėti problemas, kurių negalima nagrinėti atsietai nuo kitų glaudžiai su jomis susijusių klausimų. Piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis tyrimas buvo pradėtas nuo bendrųjų teorinių pagrindų nagrinėjimo, tyrimo metu analizuoti su piktnaudžiavimu civilinės teisės srityje susiję šaltiniai, sistemiškai su proceso teise vertinti ir naudoti jų rezultatai. Be to, Civilinio proceso kodeksas – sisteminio pobūdžio teisės aktas. Todėl jo normų analizė, aiškinimas, spragų užpildymas, prieštaravimų ir nenuoseklumo, neaiškumo ir kitų ydų identifikavimas bei nustatytų trūkumų sprendimas tiesiog neįmanomas be plataus ir visapusiško šio metodo naudojimo.

Teleologinės analizės metodas buvo naudojamas siekiant identifikuoti tikslą, kurio buvo siekiama atitinkamo teisinio reguliavimo įtvirtinimu, turinį, kurį buvo ketinama suteikti atitinkamoms teisės normoms jas priimant, taip pat atskleidžiant pačių procesinių teisių, teisinės atsakomybės priemonių, taikomų už procesinius piktnaudžiavimus, paskirtį, piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis esmę ir prigimtį, pagrindžiant teisės normų tobulinimo poreikį.

Lyginamuoju metodu buvo pažvelgta į užsienio valstybių civilinio proceso nuostatas, teisės taikymo praktiką ir doktrininį požiūrį. Naudojant šį metodą gautų duomenų pagrindu pažvelgta į Lietuvos teisinę sistemą, jos aktualijas, teisės moksle pateikiamas idėjas. Atsižvelgiant į tai, padarytos atitinkamos išvados bei pastebėjimai dėl teisinio reguliavimo, teisės normų aiškinimo ir taikymo Lietuvoje, pateikti tam tikri teisinio reguliavimo tobulinimo siūlymai.

Disertacija buvo parengta naudojant ir empirinius tyrimo metodus. *Dokumentinės analizės metodas* naudotas nagrinėjant įvairius teisės aktus, teismų sprendimus konkrečiose bylose, kitus dokumentinius tyrimo šaltinius. *Pokalbio metodas* panaudotas pokalbių su Lietuvos ir užsienio mokslininkais bei praktikais metu, siekiant sužinoti jų

nuomonę teisinio reguliavimo efektyvumo, konkrečių teisės normų aiškinimo ir taikymo klausimais.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro keturios dalys: 1) įvadas, tyrimų apžvalga ir metodologija; 2) dėstomoji-tiriamoji dalis; 3) išvados, atspindinčios atlikto tyrimo rezultatus; 4) disertacijai rengti naudotos literatūros ir kitų šaltinių sąrašas. Antroji disertacijos dalis susideda iš šešių skyrių, kai kurie iš jų skirstomi į kelių lygių poskyrius, juose apžvelgiant ir nagrinėjant skirtingus to paties klausimo aspektus.

Pirmajame skyriuje analizuojami piktnaudžiavimo teise teoriniai pagrindai, nustatomos bendrosios šio reiškinių charakteristikos. Skyrius pradedamas nuo pagrindinių piktnaudžiavimo teise sampratos elementų – subjektinės teisės ir jos įgyvendinimo – kategorijų aptarimo. Toliau atskleidžiama ir nagrinėjama semantinė piktnaudžiavimo teisėmis sąvokos prieštaravimo problema, apžvelgiama teisės moksle egzistuojančių tiek diametraliai priešingų, tiek gana panašių ir iš esmės bendromis idėjomis grindžiamų požiūrių į piktnaudžiavimą įvairovė. Skyrius užbaigiamas paties autoriaus idėjomis pagrindžiama pozicija dėl bendrosios piktnaudžiavimo teise sampratos, jo esminių požymių.

Antrajame skyriuje apžvelgiama procesinių teisių ir jų įgyvendinimo specifika. Jų pažinimas yra būtinas siekiant suvokti piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis esmę, pagrindinius bruožus, pasireiškimo formas ir būdus. Skyrius pradedamas nuo procesinės teisės sąvokos, santykių tarp proceso dalyvių, per didelio proceso teisės normų formalizmo sukeltų problemų aptarimo ir baigiamas procesinių teisių įgyvendinimo sąlygų, su kurių pažeidimu ir sietinas piktnaudžiavimas procesine teise, analize, teismo vaidmens, įgyvendinant procesines teises, aptarimu.

Trečiajame skyriuje, išanalizavęs piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis ir procesinio nesąžiningumo santykio klausimą, autorius daro išvadą, kad piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis visų pirma turėtų būti suvokiamas ir tiriamas kaip specifinis procesinis teisės pažeidimas, kuris turi savitų bruožų. Todėl toliau šiame skyriuje analizuojami konkretūs šio teisės pažeidimo požymiai ir atlikto tyrimo pagrindu suformuluojamas originalus piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis apibrėžimas. Atsižvelgiant į piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis požymių abstraktumą ir vertinamąjį pobūdį, aptariama teismo diskrecijos šiuo aspektu problema.

Ketvirtajame skyriuje atskleidžiamas ir kritikuojamas piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sąvokos pliuralizmas, argumentuotai pateikiamas originalus požiūris į piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis ir piktnaudžiavimo procesu santykį, Lietuvos teisės doktrinoje dėstomą nuomonę, kad draudimas piktnaudžiauti procesu yra civilinio proceso teisės principas.

Penktasis darbo dėstomosios-tiriamosios dalies *skyrius* prasideda nuo bendrųjų pastabų dėl piktnaudžiavimo procesu padarinių. Toliau, atsižvelgiant į apsibrėžtą tyrimo objektą, tikslus ir uždavinius, analizuojami įvairūs baudos ir nuostolių atlyginimo už piktnaudžiavimą procesu taikymo klausimai, su tuo susijusi teismų praktika ir kylančios teisės aiškinimo ir taikymo problemos.

Šeštajame skyriuje iš dalies apibendrinami pirmieji darbo skyriai. Jame, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, koncentruotai pateikiami konkretūs pasiūlymai dėl teisinio reguliavimo tobulinimo.

Svarbiausios išvados ir rezultatai. Atlikto tyrimo pagrindu autorius daro šias pagrindines išvadas.

1. Subjektinė teisė – tai asmens išorinės laisvės veikti arba neveikti sfera, kurią apibrėžia objektyvioji teisė. Subjektinės teisės įgyvendinimas – tai toks faktinis teisės subjekto elgesys, kuriuo realizuojamas konkrečios subjektinės teisės turinys. Sujungę teisės įgyvendinimo ir subjektinės teisės reikšmes gauname, kad piktnaudžiavimas teise – neteisėtas veiksmas (neveikimas) – pirmiausia yra toks elgesys, kuris atitinka subjektinės teisės turinyje užfiksuotą bendro pobūdžio galimybę elgtis tam tikru būdu. Teisės moksle iškelta problema, kad minėta išvada lemia, jog piktnaudžiavimas teise yra logiškai ydinga sąvoka, nes tas, kuris įgyvendina savo subjektinę teisę – visada veikia teisėtai, išsprendžiama, atirbojant subjektinės teisės ribas nuo jos įgyvendinimo ribų.

Analizuodami objektyviosios teisės normas, mes galime išskirti objektyviosios teisės nuostatas, susijusias su pačia subjektine teise kaip abstrakčiai leistinu elgesio modeliu, ir nuostatas, kurios yra susijusios su jos įgyvendinimu. Objektyviosios teisės nuostatos, susijusios su pačia subjektine teise, mums parodo, ar konkrečioje situacijoje atitinkamas asmuo turi subjektinę teisę ir koks yra abstraktus, formaliai aiškiai apibrėžtas jos turinys. Tačiau net jei konkretus asmuo turi tam tikrą subjektinę teisę, paprastai jis negali jos įgyvendinti bet kaip, bet kada, bet koku būdu ar vedamas bet kokių tikslų ir motyvų. Objektyvioji teisė, abstrakčiai leisdamą tam tikrą elgesį ir tokiu būdu tiesiogiai

ar netiesiogiai įtvirtindama tam tikrą subjekcinę teisę, gali nustatyti ir atitinkamus reikalavimus bei apribojimus jos įgyvendinimui, kitaip tariant, nustatyti šios subjekcinės teisės įgyvendinimo sąlygas ir tokiu būdu apibrėžti jos įgyvendinimo ribas. Realizuojant subjekcinę teisę jų privalu laikytis.

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, piktnaudžiavimo teise koncepcijos rėmuose darytina išvada, kad subjekcinė teisė nurodo tik bendro pobūdžio galimybę veikti tam tikru būdu ir neapima visų tų reikalavimų ir sąlygų, kurie yra taikytini jos įgyvendinimui. Būtent į tokią subjekcinės teisės sampratą piktnaudžiavimo teise sąvokoje ir referuoja žodis „teisė“. Piktnaudžiaujant netinkamai („piktam“) yra naudojama tuo, kas abstrakčiai yra leidžiama, yra teisėta. Tokiu būdu pagal šią doktriną išskirtini ir analizuotini du skirtingi realaus ir konkretaus asmens elgesio matai – subjekcinės teisės ir subjekcinės teisės įgyvendinimo sąlygomis apibrėžiamos jos realizavimo ribos, kurios nėra tapačios ir kurių neapima viena ir ta pati subjekcinės teisės sąvoka. Įgyvendindamas subjekcinę teisę asmuo gali pažeisti vienas (subjekcinės teisės įgyvendinimo) ribas, kartu likdamas kitų (subjekcinės teisės) ribų rėmuose. Būtent tai, autoriaus nuomone, ir atskleidžia piktnaudžiavimo teise loginę-semantinę konstrukciją.

Atsižvelgiant į atliktą tyrimą, piktnaudžiavimas teise gali būti apibūdintas kaip iš pirmo žvilgsnio (tariamai) teisėtas elgesys, kuriuo teisės subjektas realiai įgyvendina subjekcinės teisės turinyje užfiksuotą abstrakčiai leistino elgesio modelį, tačiau tuo pačiu metu pažeidžia subjekcinės teisės įgyvendinimo sąlygomis apibrėžiamas jos realizavimo ribas. Taigi piktnaudžiavimas teise:

1. visada yra susijęs su realiu atitinkamos subjekcinės teisės įgyvendinimu;
2. iš pirmo žvilgsnio (tariamai) teisėtas elgesys, kuris atitinka tam tikros subjekcinės teisės abstrakčiai leidžiamą bendro pobūdžio elgesio modelį;
3. pažeidžia objektyviosios teisės nustatytas konkrečios subjekcinės teisės įgyvendinimo sąlygas ir tokiu būdu peržengia jomis apibrėžiamas teisėto elgesio ribas.

Bendrieji piktnaudžiavimo teise požymiai taikytini ir piktnaudžiavimui procesinėmis teisėmis.

2. Procesiniai teisiniai santykiai atsiranda tik dalyvaujant teismui, nes per teismą arba jo leidimu yra įgyvendinamos šalių teisės ir vykdomos pareigos. Taigi piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis yra aktyvaus arba pasyvaus teismo leidimo

(sankcionavimo) atlikti tam tikrus procesinius veiksmus padarinys; visada ir iš esmės tiesiogiai paliečia visos visuomenės (valstybės) interesus; juo kėsinama į vienos iš valstybės valdžių (teismo) galias tinkamai vykdyti jai pavestas funkcijas – nagrinėti ir spręsti civilines bylas.

Visi proceso dalyviai turi tarpusavio teises ir pareigas, susijusias su tinkamu procesinių teisių įgyvendinimu. Pareigos elgtis sąžiningai pagrindu atsirandantys santykiai apima visus proceso dalyvius. Šalis yra įpareigota būti sąžininga ne tik valdžios institucijai – teismui, bet ir priešingai šaliai. Visa tai suponuoja, kad netinkamu (nesąžiningu) procesinių teisių įgyvendinimu, taip pat ir piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis kaip viena iš jo formų, gali būti pažeistos ne tik teismo (valstybės ir visos visuomenės), bet ir kitų proceso dalyvių teisės ir teisėti interesai.

3. Plačiai apibrėžiamų procesinių teisių įgyvendinimas civiliniame procese gali ir turi būti ribojamas. Modernaus ir socialinio civilinio proceso idėjomis grįsto privataus pobūdžio ginčų sprendimo mechanizme šis proceso dalyvių laisvės suvaržymas galimas ir atliktinas ne tik formaliomis, detaliomis proceso taisyklėmis. Į teisinio reguliavimo mechanizmą turėtų būti įdiegti ir bendresnio pobūdžio kriterijai (standartai, principai), kurie orientuotų proceso dalyvius į greitą, ekonomišką ir teisingą ginčo išsprendimą, o teismui suteiktų pakankamai galių ir galimybių, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes, tai užtikrinti. Civiliniam procesui esminę reikšmę turintys vertinamojo pobūdžio kriterijai (standartai, principai) pirmiausia taikytini procesinių teisių įgyvendinimo procese ir atspindi procesinių teisių įgyvendinimo sąlygose, kurias galima dedukuoti iš civilinį procesą reglamentuojančios teisinės materijos. Šie apribojimai turi esminę reikšmę piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sampratai, nes ji sietina būtent su subjektinės teisės įgyvendinimo sąlygų nesilaikymu.

Procesinių teisių įgyvendinimo sąlygos – tai civilinio proceso teisės normose nustatyti apribojimai, t. y. teisinės pareigos, atspindinčios reikalavimus, taikomus procesinės teisės įgyvendinimui. Tai santykinės (sąlyginės) pareigos, kurias reikia skirti nuo absoliučių procesinių pareigų. Pastarosios nėra neatsiejamos nuo kokios nors procesinės galybės, jos realizavimo proceso, subjektyvaus asmens pasirinkimo. Šios pareigos tiesiogiai įpareigoja elgtis tam tikru būdu, yra savarankiškos ir kategoriškos, o jų nesilaikymas *per se* yra objektyviai teisei priešinga ir jos kategoriškai draudžiama veika. Jei susiduriama su absoliučiomis procesinėmis pareigomis, apie piktnaudžiavimą

procesine teise negali būti jokios kalbos. Asmuo, turintis absoliučią procesinę pareigą, neturi pasirinkimo laisvės, neturi procesinės teisės, taigi neturi ir kuo piktnaudžiauti.

Mūsų manymu, pareiga naudotis proceso normų suteikiamomis galimybėmis pagal paskirtį yra pagrindinė bendrojo pobūdžio procesinių teisių įgyvendinimo sąlyga, drauge ir vienas iš svarbiausių veikos kvalifikavimo kaip piktnaudžiavimo kriterijų, šios teorijos atspirties taškas. Apibendrintai ir supaprastintai kalbant, piktnaudžiavimas procesine teise visais atvejais yra atitinkamos subjektinės teisės realizavimas ne pagal jos teisinę paskirtį.

Bendroji procesinių teisių paskirtis yra sudaryti tinkamas galimybes protingai greitai, ekonomiškai ir teisingai išnagrinėti civilinę bylą. Priešingi šiai paskirčiai veiksmai gali būti kvalifikuojami kaip piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis. Tačiau procesinių teisių paskirtis nėra vienakryptis imperatyvas, todėl teisės įgyvendinimo pažeidžiant jos paskirties nulemiamas ribas nustatymas yra itin sudėtingo teisės aiškinimo, konkuruojančių vertybių, teisės principų ir normų sąveikos bei teisingos pusiausvyros paieškos rezultatas.

4. Piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis ir bendrojo sąžiningumo imperatyvo pažeidimo santykis yra kaip dalies ir visumos. Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis – tai specifinis pareigos naudotis procesinėmis teisėmis sąžiningai nesilaikymo atvejis, kuris pasireiškia savarankišku procesiniu teisės pažeidimu, turinčiu savitus požymius. Kiekvienas piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis yra pareigos sąžiningai naudotis procesinėmis teisėmis pažeidimas, tačiau ne kiekvienas nesąžiningas poelgis procese jau pats savaime yra ir piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis – teisės pažeidimas, už kurį gali būti taikomos teisinės atsakomybės priemonės. Apibendrinus šio pažeidimo požymius, piktnaudžiavimą procesine teise autorius siūlo apibrėžti kaip specifinę procesinę teisės pažeidimą, kuriuo, realizuojant procesinę teisę, tyčia arba dėl didelio neatsargumo, siekiant, objektyviai vertinant, su jos paskirtimi nesuderinamų tikslų, yra pažeidžiamos procesinės teisės įgyvendinimo sąlygomis apibrėžiamos teisėto elgesio ribos, tokiu būdu padarant nepateisinamą žalą viešiesiems efektyvios teisingumo sistemos interesams ir (arba) kitiems proceso dalyviams.

5. Piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis tyrimas atskleidė, kad:

- negali piktnaudžiauti procesine teise tas, kas tokios teisės neturi;

- negali piktnaudžiauti procesine teise tas, kuris realiai nesinaudoja subjektinės teisės suteikiama galimybe;

- negali būti pripažintas piktnaudžiaujančiu teise ir tas, kuris pažeidžia absoliučią pareigą;

- nėra piktnaudžiavimo ten, kur asmens veiksmai išeina už pačios subjektinės teisės, o ne už jos įgyvendinimo ribų.

Tačiau piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sąvokos vartojimas Lietuvos civilinio proceso teisėje pasižymi pliuralizmu. Nors tai, autoriaus nuomone, visų pirma, savitas procesinis teisės pažeidimas, nagrinėjama sąvoka dažnai pasitelkiama kaip bendrojo sąžiningumo principo pažeidimo civiliniame procese sinonimas. Dar daugiau, ji naudojama apibrėžiant ir kitas procesinio elgesio apraiškas, kurios nėra susijusios su naudojimusi turimomis subjektinėmis procesinėmis teisėmis, tačiau, teisinį vertinimą atliekančio asmens manymu, yra teisiškai smerktinos (neteisėtos), arba yra paprasčiausias absoliučių procesinių pareigų nevykdymas.

Piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sąvokos vartojimo pliuralizmas teoriniu-kalbiniu požiūriu yra ydinga ir netoleruotina praktika. Jis įneša sumaištį ir neaiškumą į teisinį diskursą.

6. Piktnaudžiavimo procesu samprata gali ir turėtų apimti ne tik piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis *stricto sensu*, bet ir veikimą neturint tam tikros subjektinės teisės arba peržengiant jos ribas, taip pat absoliučių procesinių pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą, pasižyminčius tokiais pačiais pagrindiniais bruožais kaip ir piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis *stricto sensu*. Kitaip tariant, piktnaudžiavimą procesu mes siūlytume apibrėžti kaip specifinį procesinį teisės pažeidimą – tyčinį arba dėl didelio neatsargumo veikimą arba neveikimą, objektyviai nukreiptą prieš protingai greitą, ekonomišką ir teisingą bylos išnagrinėjimą, kuriuo padaroma nepateisinama žala teisingumo vykdymo sistemai ir (arba) kitiems proceso dalyviams. *De lege ferenda*, apibrėžiant, kas laikytina procesiniu teisės pažeidimu, piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sąvoka yra keistina lankstesne ir talpesne piktnaudžiavimo procesu sąvoka, kurioje jau tiesiogiai nesusiduriame su savo specifinę teisinę reikšmę turinčiu elementu – naudojimusi tam tikra teise.

7. Apdairiai taikyti draudimą piktnaudžiauti procesu turėtų būti galima ir Europos Sąjungos teisės aktais reglamentuojamoje civilinio proceso srityje. Be to, teisinės

atsakomybės priemonių taikymas už piktnaudžiavimą procesu neturėtų būti iškeliamas į pirmąją vietą ir suabsoliutinamas. Atsakomybės neišvengiamumas civiliniame procese gali būti realizuojamas ir įprastinėmis procesinėmis teisinės gynybos priemonėmis.

8. Bauda už piktnaudžiavimą procesu yra bene labiausiai paplitusi ir veiksmingiausia teisinės atsakomybės priemonė prieš piktnaudžiavimą procesu, kuria siekiama teisės pažeidimų prevencijos, nubaudo ir dalies išlaidų, kurios dėl netinkamo procesinio elgesio buvo be pagrindo išekvotos, atlyginimo tikslų.

Šią baudą teismas turi taikyti *ex officio*, nes ja siekiama apginti viešąjį interesą teisingai nagrinėti bylas, o proceso dalyvis apskritai neturi subjektinės teisės reikalauti, kad teismas ją skirtų. Proceso dalyvio prašymas dėl baudos skyrimo valstybės naudai nėra nei materialinis, nei procesinis reikalavimas tikraja šių žodžių prasme. Tai iš esmės tik priemonė teismo dėmesiui į byloje dalyvaujančio asmens galbūt daromus pažeidimus atkreipti, asmens nuomonės tam tikru su vykstančiu procesu susijusiu klausimu pareiškimas.

Baudos skyrimo procedūra yra „procesas procese“, turintis savo įrodinėjimo dalyką, tikslus ir principus. Todėl prašymui dėl baudos skyrimo negali būti tiesiogiai ir be jokių išlygų visa apimtimi taikomos tos teisės normos, kurios skirtos būtent proceso dalyvių materialiniams reikalavimams nagrinėti. Teisinio reguliavimo spragos šiuo atveju turi būti šalinamos pagal CPK 3 straipsnio 6 dalyje išdėstytus principus, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes. Esant tinkamai argumentuotam prašymui skirti baudą, teismas turėtų dėl jo motyvuotai pasisakyti.

Draudimas priimti blogesnį nei skundžiamas teismo sprendimas ar apeliacinio skundo ribos nėra pažeidžiami, jei siekiant apginti viešąjį interesą, bauda už piktnaudžiavimą procesu yra skiriama apeliacinės ar kasacinės instancijos teisme.

Bauda už piktnaudžiavimą procesu gali būti skiriama bet kuriam asmeniui, atliekančiam atitinkamus procesinius veiksmus. Taigi ji gali būti skirta ir byloje dalyvaujančių asmenų atstovams. Išvelgdamas piktnaudžiavimo procesu požymių teismas paprastai turėtų įspėti proceso dalyvį apie galimybę skirti už tai baudą. Prieš skirdamas nuobaudą, teismas taip pat paprastai turėtų siekti išklaudyti šalį, suteikti galimybę jai pasiaiškinti, išdėstyti savo poziciją šiuo klausimu. Egzistuojant specifinei baudos peržiūrėjimo procedūrai, nutartis skirti baudą iš esmės gali būti traktuojama tarsi preliminarus teismo pozicijos („kaltinimo“) dėl padaryto pažeidimo pareiškimas, dėl

kurio asmeniui suteikiama reali galimybė pasisakyti paduodant pareiškimą dėl baudos sumažinimo arba panaikinimo. Taigi būtent šioje procedūroje, įdiegus papildomas procesines garantijas, gali būti užtikrinamas asmens teisės į gynybą realumas, visų reikšmingų baudos skyrimui, jos dydžiui klausimų išnagrinėjimas.

Už piktnaudžiavimą paskirtos baudos apskundimo procedūros požiūriu teismų praktika yra nevienoda ir aiškių perspektyvų, kad ji suvienodėtų kol kas nematyti, todėl tikslingas įstatymų leidėjo įsikišimas. Nutartis, kuria teismas atsisako skirti baudą už piktnaudžiavimą procesu arba atsisako priimti tokį prašymą, yra neskundžiama, bet motyvai dėl jos neteisėtumo ir nepagrįstumo gali būti įtraukiami į atskirąjį, apeliacinį ar kasacinį skundą.

Atsižvelgiant į tai, kad teismas dėl baudos už piktnaudžiavimą veikia *ex officio*, jis turi teisę savo iniciatyva aiškintis, tirti, teikti svarstyti faktus, reikšmingus šiai nuobaudai skirti, taip pat rinkti su tuo susijusius įrodymus. Procesinių pažeidimų įrodinėjimas negali būti paliktas vien tik proceso dalyvių valiai, nes tai yra ir viešojo intereso gynimo reikalas. Faktai, susiję su procesine atsakomybe, paprastai laikytini procesinio teisinio pobūdžio, t. y. tokiais, dėl kurių išaiškinimo teismas turi plačias galimybes veikti savo iniciatyva, nes dažniausiai jie nėra tiesiogiai susiję su materialine teisine ginčo išsprendimo puse. Kadangi nagrinėjamam pažeidimui kvalifikuoti reikšmingų aplinkybių nustatymas suponuoja nuobaudos skyrimą, šie faktai turi būti įrodyti taip, kad jų egzistavimas būtų akivaizdus, t. y. iš esmės taikant baudžiamosioms byloms keliamus standartus.

9. Reikalavimas atlyginti nuostolius, patirtus dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu (CPK 95 str. 1 d.), pirmiausia yra materialinės teisinės prigimties. Iš esmės tai reikalavimas taikyti deliktinę civilinę atsakomybę. Kaip savarankiškas ieškinys jis gali būti pareiškiamas ir naujoje byloje. Šios aplinkybės negali būti ignoruojamos teismui nagrinėjant įvairius su šio reikalavimo nagrinėjimu teisme susijusius klausimus.

Pirma, sprendžiant dėl tokio reikalavimo pagrįstumo, turėtų būti tiesiogiai vadovaujamosi Civilinio kodekso normomis, reglamentuojančiomis civilinės atsakomybės taikymą, o ne Civilinio proceso kodekso 95 straipsnio 1 dalimi. Antra, įstatyme turėtų būti nustatyta, kad reikalavimas dėl nuostolių atlyginimo jau prasidėjusioje civilinėje byloje turėtų būti pateikiamas iki nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje. Vėlesnis reikalavimo pareiškimas turėtų būti galimas tik asmens,

kuriam jis reiškiamas, sutikimu arba kai teismas mano, kad tai neužvilkins teismo proceso, arba tokia būtinybė iškilo vėliau. Trečia, tokio reikalavimo pareiškimas jau nagrinėjamoje byloje turėtų nedaryti įtakos pagrindinės bylos teisingumui, o naujoje byloje jis turėtų būti pareiškiamas pagal bendrąsias teisingumo taisykles, suteikiant teisę paduoti ieškinį ir pagal ieškovo gyvenamąją vietą arba žalos padarymo vietą. Ketvirta, pagrindinio ieškinio užbaigimas be teismo sprendimo neturėtų užkirsti kelio šio reikalavimo išnagrinėjimui iš esmės toje pačioje byloje bendrąja tvarka, nes jis turėtų būti traktuojamas kaip nepriklausomas nuo pagrindinio ieškinio. Penkta, *de lege lata*, ieškiniai, o *de lege ferenda*, ir nagrinėjamoje byloje pareiškiami reikalavimai atlyginti nuostolius, patirtus dėl piktnaudžiavimo civiliniu procesu, neturėtų būti „skatinami“, atleidžiant juos nuo žyminio mokesčio.

Civilinė atsakomybė už tikrą ar tariamą procesinės teisės įgyvendinimą paprastai kyla tik tuo atveju, jei asmens veiksmus galima kvalifikuoti kaip piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis (procesu).

10. Civilinio proceso teisėje gali ir turėtų būti įdiegtos veiksmingesnės priemonės atlyginti tam tikrus dėl piktnaudžiavimo patirtus turtinius ar neturtinius praradimus, nei civilinės atsakomybės taikymas. Pirma, tai turi būti daroma paskirstant bylinėjimosi išlaidas atsižvelgiant į asmenų elgesį procese. Antra, įtvirtintinas privačios baudos, kuri būtų skiriama dėl piktnaudžiavimo nukentėjusio asmens naudai, institutas. Mūsų manymu, pastaroji priemonė būtų veiksmingesnis ir ekonomiškesnis pažeistų teisių gynimo, patirtos turtinės ar neturtinės žalos atlyginimo ir atgrasymo nuo piktnaudžiavimo procesu būdas nei nuostolių atlyginimas pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles.

Apibendrinamas atliktą tyrimą, autorius taip pat siūlo konkrečius teisinio reguliavimo pakeitimus⁵:

1. Atsižvelgiant į tai, kad draudimas piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis (procesu), autoriaus nuomone, nėra savarankiškas civilinio proceso teisės principas, o tik specifinė pareigos elgtis sąžiningai išraiška, paverčianti piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis (procesu) teisės pažeidimu, be to, sąžiningai turi elgtis ne tik byloje

⁵ Šioje reziumė nurodomi tik svarbiausi pasiūlymai. Disertacijoje pateikiama ir daugiau konkrečių pakeitimų projektų.

dalyvaujantys asmenys, bet ir kiti proceso dalyviai, keistina CPK 7 straipsnio 2 dalis ir šis straipsnis papildytinas trečiaja dalimi, išdėstant jas taip:

„2. Dalyvaujantys byloje asmenys privalo rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgdami į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai.

3. Visi proceso dalyviai privalo elgtis sąžiningai.“

2. CPK 95 straipsnis „Piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis pasekmės“, autoriaus vertinimu, sisteminiu požiūriu yra išdėstytas netinkamoje Civilinio proceso kodekso vietoje, be to, piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis sąvoka keistina į piktnaudžiavimo procesu. Su šiuo pažeidimu susijusios nuostatos, jas pakeitus ir papildžius, perkeltinos į penktąjį CPK skyrių ir jis papildytinas 62¹ ir 62² straipsniais:

„62¹ straipsnis. Piktnaudžiavimas procesu

Draudžiama piktnaudžiauti procesu. Piktnaudžiavimu procesu gali būti pripažintas tyčinis arba dėl didelio neatsargumo, nepateisinamą žalą teisingumo vykdymo sistemai arba kitiems proceso dalyviams darantis:

- 1) aiškiai nepagrįsto ieškinio (apeliacinio, atskirojo, kasacinio skundo) ar atsiliepimo į juos, taip pat kito procesinio dokumento pateikimas;*
- 2) kitas veikimas ar neveikimas, objektyviai nukreiptas prieš greitą, ekonomišką ir teisingą bylos išnagrinėjimą.*

62² straipsnis. Atsakomybė už piktnaudžiavimą procesu

- 1. Asmeniui, piktnaudžiaujančiam procesu, teismas, jei įstatymas nenustato ko kita, gali skirti iki dešimt tūkstančių litų baudą, kuri išieškoma į valstybės biudžetą (viešoji bauda).*
- 2. Už šio straipsnio 1 dalyje nurodytus veiksmus teismas taip pat gali skirti iki dešimt tūkstančių litų baudą, nukentėjusio asmens, pateikusio atitinkamą prašymą, naudai (privati bauda).*
- 3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalyje numatytos baudos gali būti skiriamos bet kurioje proceso stadijoje. Baudos dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į pažeidimo pobūdį, trukmę, pasikartojamumą, padarytos, grėsusios arba tikėtinos žalos dydį, poveikį bylos nagrinėjimo operatyvumui ir ekonomiškumui, teisingumo ir protingumo principus bei kitas reikšmingas aplinkybes.*

4. Šio straipsnio 2 dalyje nurodytas prašymas gali būti pateikiamas ne vėliau kaip iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, o jei byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka – iki teismo posėdžio pradžios.

5. Asmuo turi teisę reikalauti, kad jam būtų atlyginta turtinė ir neturtinė žala, padaryta dėl piktnaudžiavimo procesu. Jau nagrinėjamoje byloje toks reikalavimas gali būti pareikštas iki nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje. Vėlesnis reikalavimo pareiškimas galimas tik asmens, kuriam jis reiškiamas, sutikimu arba kai teismas mano, kad tai neužvilkins teismo proceso, arba tokia būtinybė iškilo vėliau. Šio reikalavimo pareiškimui mutatis mutandis taikomi ieškiniui nustatyti reikalavimai. Reikalavimas dėl žalos atlyginimo nekeičia nagrinėjamos bylos teisingumo ir yra apmokestinamas žyminiu mokesčiu pagal tas pačias taisykles kaip ir ieškinys. Reikalavimo nepareiškimas nagrinėjamoje byloje, neužkerta kelio bendra tvarka paduoti ieškinį dėl žalos atlyginimo naujoje byloje.

6. Reikalavimo (ieškinio) dėl žalos atlyginimo dalyku negali būti bylinėjimosi išlaidos, kurios paskirstomos pagal šio Kodekso VIII skyriaus nuostatas.

7. Kai pareiškiamas šio straipsnio 5 dalyje numatytas reikalavimas, šio straipsnio 2 dalies pagrindu asmens naudai skirta bauda įskaitoma į šiam asmeniui priteistina nuostolių sumą.

8. Teismas, priimdamas sprendimą, kuriuo užbaigiamas procesas atitinkamos instancijos teisme, turi teisę atidėti klausimo dėl šiame straipsnyje numatytų baudų skyrimo nagrinėjimą. Sprendimui dėl baudos skyrimo tokiu atveju mutatis mutandis taikomas šio Kodekso 277 straipsnis.

9. Atsisakymas skirti viešąją baudą yra neskundžiamas, bet motyvai dėl tokio sprendimo neteisėtumo ar nepagrįstumo gali būti įtraukti į apeliacinį (atskirąjį, kasacinį) skundą.“